

Razlike med storilci in storilkami kaznivega dejanja umora¹

Sabina Brodar Kaplja²

Umor je kaznivo dejanje zoper življenje in telo drugega posameznika, zakon pa določa njegove znake in kazen za krivo osebo. Namen raziskave je bil preveriti razlike med moškimi in ženskami, ki so zagrešili umor v Sloveniji od leta 1991 do vključno 2015. Podatki so bili pridobljeni retrospektivno iz sodb primerov, ki so vključevale povzetke mnenj sodnih izvedencev, demografske podatke in izide sojenja. V analizo je bilo vključenih 456 moških in 42 žensk. Proučevana področja so se nanašala na psihosocialno in klinično ozadje, okoliščine umora in izid sojenja. Rezultati so pokazali, da je bila večina storilcev in storilk slovenske narodnosti in da so se redko izobraževali po končani srednji šoli. Skoraj polovica vseh je bila v času umora alkoholiziranih. Moški so bili večkrat že kaznovani za določen prestop, ženske pa izpostavljene predhodnemu nasilju svoje žrtve. Največkrat so ubile intimnega partnerja, moški pa prijatelja ali znanca. Razlikovali so se tudi glede vrste duševne motnje. Ženske so bile največkrat diagnosticirane s shizofrenijo in preostalimi psihotičnimi motnjami, moški pa z osebnostno motnjo. Oboji so večinoma prejeli zaporno kazen, pri čemer je bil delež moških večji od deleža žensk. Omenjene razlike v spolu bi lahko bile podlaga za nadaljnje raziskovanje in udejanjanje preventivnih ukrepov, s katerimi bi morda število umorov v prihodnje zmanjšali.

Ključne besede: umor, psihosocialni dejavniki, klinično ozadje, okoliščine, izid sojenja

UDK: 343.91:343.611-051

1 Uvod

Kaznivo dejanje (v nadaljnjem besedilu: KD) je človekovo protipravno ravnanje, zakon pa določa njegove znake in kazen za krivega posameznika (Bavcon, Šelih, Korošec, Ambrož in Filipčič, 2013). Umor je v slovenskem Kazenskem zakoniku (KZ-1, 2012: 116. člen) opredeljen kot KD zoper življenje in telo drugega posameznika. Kdor komu vzame življenje, je kaznovan z zaporom najmanj petih let, v določenih primerih (na primer umor na grozovit in zahrbtn način) pa z zaporom najmanj 15 let. Uboj tako kot umor pomeni odvzem življenja, pri čemer ta ni naklepen (KZ-1, 2012: 115. člen), uboj na mah pa je privilegirana oblika umora zaradi velikega prispevka žrtve (na primer zaradi žrtvinih žaljivk) (KZ-1, 2012: 117. člen). V prispevku smo za vse tri oblike uporabili izraz umor. Ponekod smo zasledili tudi poskus umora, ki je podan v primeru vsakega ravnanja storilca ali

storilke, namenjenega za umor žrtve, če je ugotovljen morilski naklep (KZ-1, 2012).

Globalno gledano je med osebami, ki zagrešijo umor, okoli 95 odstotkov moških. Ta delež je konsistenten skozi čas in različne regije (United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC], 2013). Pri tem obstajajo kvantitativne in kvalitativne razlike v dinamiki umorov, ki jih zagrešijo moški in ženske (Sebire, 2013).

Tudi v tem prispevku bomo preučili razlike med storilci in storilkami kaznivega dejanja umora ter jih primerjali z ugotovitvami v tujini. Različne družbe imajo različne inkriminacije v kazenskopravnih sistemih, javnost pa kazniva dejanja pogosto zaznava v skladu z obstoječimi normami. V izrazito patriarhalnih družbah imajo storilke umora manj podpore bližnjih, nasilje nad njimi pa je običajno. Za enak zločin lahko prejmejo celo strožje kazni kot moški, saj ne ustrezajo družbenim merilom, po katerih naj bi bile nežne in ubogljive. V nasprotju z njimi so pri storilcih umori žensk *upravičeni*, zaznana nekaznovanost pa poveča verjetnost zagrešitve umora brez strahu ali posledic (UNODC, 2019). Z večjo ozaveščenostjo glede konteksta, v katerem ubijajo moški in ženske, lahko bolje razumemo dejavnike tveganja za umor in tovrstna dejanja v prihodnje preprečimo. Za ta namen smo primerjali psihosocialno in klinično ozadje, situacijske spremenljivke umora ter izid sojenja, pri čemer nismo bili omejeni na določene tipe umorov (na primer intimnopartnerske).

¹ Članek je nastal v okviru magistrskega dela pod vodstvom izr. prof. dr. Roberta Mastena in petmesečnega preučevanja primerov sodb kaznivih dejanj umorov v Sloveniji. Avtorica je podatke pridobila na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, izhajajo pa iz raziskave doc. dr. Mojce M. Plesničar z naslovom "Strogo, a pravično: Kaznovanje v Sloveniji od osamosvojitve dalje".

² Sabina Brodar Kaplja, mag., Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Slovenija. E-pošta: sabinabrodarkaplja@gmail.com.

1.1 Psihosocialno ozadje

Nekateri dejavniki prispevajo k večji verjetnosti zagrešitve KD umora (na primer nižja izobrazba in samski stan) (Jovanovič, Slijepčević in Podlessek, 2018). V ZDA so ugotovili, da so ženske pogosteje morale v obdobju od 25. leta starosti dalje (Fox in Fridel, 2017), avtorji evropske raziskave (Trägårdh, Nilsson, Granath in Sturup, 2016) pa navajajo, da ni prišlo do pomembnih razlik v starosti glede na spol, saj so bili moški v povprečju le za leto dni mlajši od povprečne starosti žensk v času KD umora. Glede izobrazbe velja, da večina dokonča srednjo šolo, in to ne glede na spol, redki pa nadaljujejo šolanje na višji stopnji (Ferranti, McDermott in Scott, 2013; Nagata et al., 2016; Yourstone, Lindholm in Kristiansson, 2008). Ženske naj bi na zunaj redkeje delovale kot nekdo, ki bi zagrešil KD umora (Yourstone et al., 2008), zaradi bolj urejenega življenjskega sloga (so denimo v intimnem razmerju ali imajo stalno prebivališče) (Trägårdh et al., 2016). V nasprotju z njimi je za moške značilno, da so predhodno bolj verjetno kot ženske že bili kaznovani za neki prestopki (Trägårdh et al., 2016) in so nagnjeni k prenašanju svoje krivde na druge (Broidy in Agnew, 1997). Izkazalo se je, da ženske z otroki bolj verjetno zagrešijo umor znotraj intimnega razmerja, kar bi lahko pripisali varovanju otrok pred nasilnim partnerjem (Wilson, 2005). Pomemben dejavnik je tudi predhodna izpostavljenost fizičnemu in psihološkemu nasilju (UNODC, 2013). Pojavlja se v različnih kontekstih (na primer nasilje v družini ali na delovnem mestu), zato je potrebna posebna inkriminacija (Filipčič, 2012). Avtorji navajajo, da so ženske pogosteje dlje časa žrtve psihične ali/ in fizične zlorabe svojih intimnih partnerjev (Crimmins, Langley, Brownstein in Spunt, 1997; Yourstone et al., 2008). Ta dejavnik pri ženskah morda lahko razloži delež stabilnosti v pogostosti intimnopartnerskih umorov. To je še posebno razvidno v primeru nekaterih dodatnih dejavnikov (na primer zlorabe alkohola) (Jurik in Winn, 1990). Pomembno je zavedanje, da so tudi moški izpostavljeni nasilju v intimnem razmerju, vendar je zanje značilna nizka stopnja prijav zaradi občutka sramu trpinčenega moškega. Obenem jih okolica zaznava kot močnejše v primerjavi z ženskami. S prijavo zaradi nasilja tako ne bi izpolnili pričakovanj drugih (Filipčič, 2012). Na možnost pojava nasilja v zakonskem življenju vpliva tudi otroštvo posameznika. Tisti, ki v tem obdobju utrpijo fizično zlorabo, bolj verjetno tudi sami postanejo nasilni v obdobju odraslosti (Aborisade in Shontan, 2018).

1.1.1 Klinično ozadje

Med psihološkimi dejavniki je tudi klinično ozadje posameznika, ki je pomembno pri določanju prištevnosti. Duševna motnja sicer ne vodi nujno do impulzivnega ali ne načrtovanega nasilnega vedenja. Nekateri avtorji navajajo, da

naj bi imelo mnogo obsojenih za KD umora zgodovino duševne bolezni, predvsem shizofrenije (Botelho in Gonçalves, 2016; Wallace, Mullen in Burgess, 2004).³ Ženske imajo v času umora pogosteje kot moški neko duševno motnjo (Flynn, Abel, While, Mehta in Shaw, 2010; Hachtel, Nixon, Bennett, Mullen in Ogloff, 2018). Nekatero raziskavo kažejo na večjo verjetnost psihotičnih motenj pri ženskah (Hachtel et al., 2018), kar je v skladu z njihovim odnosom z žrtvami (Liem et al., 2017).⁴ V nasprotju s tem so Coid, Kahtan, Gault in Jarman (2000) ugotovili, da so storilke pogosteje diagnosticirane z mejno osebnostno motnjo,⁵ storilci pa z antisocialno osebnostno motnjo⁶ in shizofrenijo. Moški naj bi bili tudi pogosteje odvisni od alkohola in iger na srečo, ženske pa naj bi trpele zaradi motenj razpoloženja (Fazel in Grann, 2006; Ferranti et al., 2013; Nagata et al., 2016).⁷

1.2 Situacijski dejavniki

Situacijski dejavniki so pomembni za ugotavljanje okoliščin določenega umora, mednje pa uvrščamo alkoholiziranost storilca v času KD umora, motiv, metodo in odnos med storilcem in žrtvijo. Uživanje alkohola lahko pomembno vpliva na vedenje posameznika (Filipčič, 2012) in na večjo možnost pojava različnih oblik medosebnega nasilja (UNODC, 2013). Nekatero raziskavo kažejo, da moški bolj verjetno zagrešijo umor pod vplivom alkohola (Wells in Graham, 2003), druge pa razlik glede na spol niso navedle (Eckhardt in Pridemore, 2009). Poleg alkoholiziranosti je pomemben tudi motiv, ki je domnevno osnovni dejavnik, ki vodi do umora. Povezan je z odnosom med storilcem in žrtvijo, saj okoli 60 odstotkov intimnopartnerskih umorov zagrešijo ženske (Liem et al., 2017). V teh primerih so pogosto predhodno izpostavljene nasilju svojega partnerja (Caman, 2017; Trägårdh et al., 2016; Yourstone et al., 2008). Prav tako pogosteje kot moški

³ Za shizofrenijo so značilni pozitivni (simptomi blodenj, halucinacij, neorganiziran govor in vedenje) in negativni simptomi (zmanjšano čustveno izražanje) (DSM-5, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 2017).

⁴ Posamezniki s psihotično motnjo imajo težave pri navezovanju stikov s tujci, njihove žrtve pa so po večini družinski člani ali intimni partnerji (Hachtel et al., 2018).

⁵ Borderline ali mejna osebnostna motnja je vzorec nestabilnosti v medosebnih odnosih in samopodobi (DSM-5, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 2017).

⁶ Antisocialna osebnostna motnja je vzorec neupoštevanja in kršenja pravic drugih ljudi (DSM-5, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 2017).

⁷ Osnovna značilnost teh motenj so težave in spremembe v posameznikovem razpoloženju (na primer depresija in bipolarna motnja) (Broidy in Agnew, 1997).

ubijejo svoje otroke (Fox in Fridel, 2017)⁸ med psihotično epizodo (Häkkanen-Nyholm, Putkonen, Lindberg, Holid, Rovamoh in Weizmann-Heneliuse, 2009). Moške vodijo motivi, kot so ljubosumje, jeza in bes (Eriksson in Mazerolle, 2013), prav tako bolj verjetno zasledujejo nekdanje partnerice in jih umorijo na njihovem domu (Johnson in Hotton, 2003). Zanje so značilni tudi umori (Broidy in Agnew, 1997; Piquero, Gover, MacDonald in Piquero, 2005), ki so povezani z drugimi kriminalnimi aktivnostmi (na primer organiziranimi kriminalnimi skupinami) ali prikrivanjem določenega zločina (UNODC, 2013).⁹ Motivirajo jih dejavniki, ki vključujejo socialni in politični kontekst. Sem spadajo denimo *hate crime*¹⁰ in teroristična dejanja (Stone, 2015).

Med situacijske okoliščine uvrščamo tudi metodo umora, ki je odvisna od številnih dejavnikov: demografskih značilnosti storilca in žrtve, dostopnosti orožja, zakonodaje in drugega. Strelno orožje je pogostejše pri moških kot ženskah, slednje raje uporabijo oster predmet (Ferranti et al., 2013). Raziskave kažejo, da so žrtve žensk v več kot polovici primerov utrpeli le eno vbodno rano v primeru, da je bilo izbrano orožje umora oster predmet (Häkkanen-Nyholm et al., 2009; Sebire, 2013). To bi lahko nakazovalo na to, da umori pri teh storilkah ni bil storjen namerno, ali pa, da ženske bolj verjetno zabodejo vitalne dele telesa in se s tem izognejo fizičnemu boju z žrtvijo (Häkkanen-Nyholm et al., 2009). Raziskava v ZDA je pokazala tudi, da ženske pogostejše kot moški uporabijo metode, pri katerih ni potrebno neposredno fizično nasilje nad žrtvijo (na primer zastrupitev). Odgovorne so bile za skoraj 40 odstotkov umorov, ki so vključevali zastrupitev, utopitev ali zadušitev, pri čemer sta zadnji dve metodi značilni za tiste, ki so umorile svoje otroke (Fox in Fridel, 2017).

1.3 Izid sodbe

Pri izidu sodbe je pomembna kazenska odgovornost storilca z vidika prištevnosti. V pravu je vprašanje (ne)prištevnosti posebno in omejeno na samo štiri točke, ki so pravno pomembne: prištevnost, zmanjšana prištevnost, bi-

stveno zmanjšana prištevnost in neprištevnost (KZ-1, 2012).¹¹ Sodnopsihiatrični izvedenec je pristojen za odgovor o prisotnosti ali neprisotnosti duševne motenosti pri storilcu/-ki, sodišče pa je pristojno za presojo storilčeve prištevnosti ali neprištevnosti v času KD umora (Bavcon et al., 2013). Med kazenske sankcije v Sloveniji štejemo kazni, varnostne ukrepe in opozorilne sankcije.¹² Upoštevati je treba, da nekaterih sankcij iz prejšnjega KZ ni več (denimo varnostnega ukrepa obveznega zdravljenja alkoholikov) (KZ-1, 2012). Poleg tega se dodajajo nove sankcije: različne oblike uresničevanja kazni zapora (delo v korist skupnosti, vikend zapori).

Yourstone, Lindholm, Grann in Fazel (2009) navajajo, da so ženske bolj verjetno kot moški spoznane za zakonsko neprištevne in pogosteje prejmejo kazensko sankcijo, ki ne vključuje zaporne kazni (na primer pogojno kazen ali varnostni ukrep) (Flynn et al., 2010). Raziskava v Avstraliji je pokazala, da so ženske za isti zločin manj verjetno prejele zaporno kazen kot moški. Prav tako je bila dolžina zaporne kazni pri njih krajša za leto in pol. Avtorji to pripisujejo temu, da so ženske pogosteje obtožene uboja kot umora zaradi domačega nasilja (Gender Differences in Sentencing Outcomes, 2010).

2 Značilnosti umorov v Sloveniji

Slovenija se uvršča med varnejše države. Leta 2015 smo imeli najmanjšo stopnjo umorov v Evropi (1,2 umora na 100.000 prebivalcev) (Statistični urad Republike Slovenije [SURS], 2021). Iz grafa 1 je razvidno, da se stanje skozi leta ne spreminja bistveno. Najvišjo stopnjo umrljivosti zaradi umorov smo imeli v letu 2004 (1,8 umora na 100.000 prebivalcev), ko je Slovenija postala polnopravna članica Evropske unije. Porast lahko pripišemo poslabšanju varnostne situacije in povečanju obsega prijavljenih in obravnavanih kaznivih dejanj (Svetek, 2005). Leta 2008 je bilo več kot pol manj težjih

⁸ Detomor se nanaša na mater, ki svojemu otroku vzame življenje med porodom ali takoj po njem. Za tovrstno dejanje se v KZ-1 (2012: 119. člen) storilko kaznuje z zaporom do treh let.

⁹ Glavni motiv pri organizirani kriminaliteti je ustvarjanje nezakonitega dobička ali pa imajo druge razloge (na primer odstranitev nasprotnika z namenom uveljavljanja moči in nadzora nad določenim ozemljem) (UNODC, 2013).

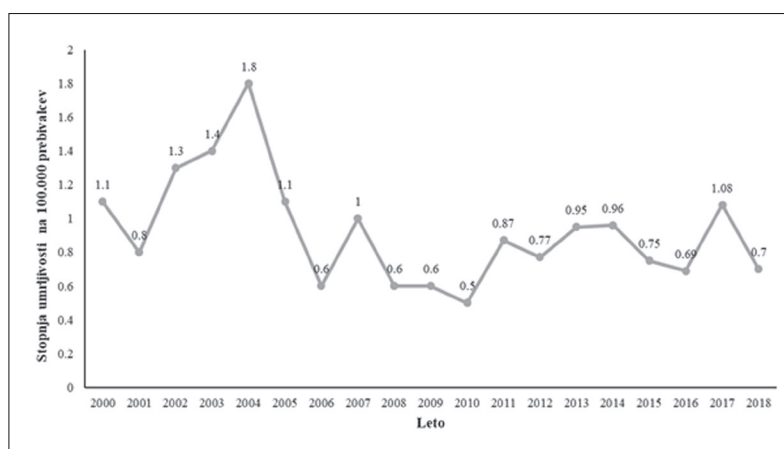
¹⁰ *Hate crime* izhaja iz posameznikove pristranskosti glede rase, religije, spolne usmerjenosti, oviranosti in drugega v razmerju do žrtve. Ti zločini se med seboj zelo razlikujejo in zajemajo vse od groženj, ropov, posilstva do umorov (UNODC, 2013).

¹¹ Prištevnost je sestavina kazenske odgovornosti in pomeni, da je kazensko odgovoren le tisti, ki nima duševne motnje in pravilno zaznava svet okoli sebe (KZ-1, 2012: 16. člen). Zmanjšana prištevnost se lahko upošteva kot ena izmed olajševalnih okoliščin pri izreku kazenske sankcije, sodišče pa lahko poda krajšo kazen znotraj predpisanih meja za posamezno KD. Pri bistveno zmanjšani prištevnosti sodišče lahko poda krajšo kazen, ki je pod za posamezno KD predpisano mejo (na primer krajši čas zaporne kazni ali varnostni ukrep). Za neprištevne pa so spoznani posamezniki, ki ob storitvi kaznivega dejanja niso prištevni in se jim izreče le varnostni ukrep (KZ-1, 2012: 29. člen).

¹² Za KD uboja se posameznik lahko kaznuje z zaporom od petih let do 15 let (KZ-1, 2012: 115. člen), za umor na grozovit ali zahrbtn način pa z zaporom najmanj 15 let (KZ-1, 2012: 116. člen). Uboj na mah se kaznuje z zaporom od enega leta do desetih let (KZ-1, 2012: 117. člen), za smrt iz malomarnosti pa z zaporom od šestih mesecev do petih let (KZ-1, 2012: 118. člen).

kaznivih dejanj (umorov, ubojev in hudih telesnih poškodb) kot pred desetimi leti. Istega leta so bila v novem Kazenskem zakoniku dosedanja kazniva dejanja umora na novo opredeljena kot kaznivi dejanji umora in uboja (Lukan, 2009). Najnižjo stopnjo umrljivosti pa smo imeli leta 2010 (0,5 umora na 100.000 prebivalcev), ko se je rahlo povečalo tudi število kaznivih dejanj posebno hude, hude in lahke telesne poškodbe (Kolenc, Kebe in Bukovnik, 2011). Čeprav podatki zajemajo le policiji znana kazniva dejanja in ne odražajo varnostnih razmer v celoti, je število umorov razmeroma majhno (Svetek, 2005).

Skoraj polovica vseh umorov je bila storjena v stanovanjskih objektih, kar bi lahko povezali z večjim deležem družinskih umorov (Sterle, 1999). Ti se pogosto zgodijo med partnerjema in v neurejenih razmerah, kjer je značilno nasilje nad žrtvijo. Posledično so moški, ki so dlje časa trpinčili svoje družine, žrtve prekoračenega silobrana (Voglar, 1997). Intimnopartnerski umori in poskusi umora so pri ženskah drugačni kot pri moških. Moški pogosteje umorijo partnerico po tem, ko nad njo dlje časa izvajajo nasilje (fizično in psihično) in druge oblike izkoriščanja (denimo finančno). Pogosto tudi zalezujejo in umorijo partnerice, ki so jih zapustile.

Graf 1: Stopnja umrljivosti zaradi umorov v Sloveniji (SURS, 2021)

Pri tem ostane majhen delež neraziskanih umorov. V letih od 1990 do 1997 je bilo razrešenih povprečno 95,7 odstotka umorov (Sterle, 1999).

V Sloveniji je bilo v preteklosti izvedenih nekaj raziskav o umorih. Ena izmed njih je zajela obdobje od leta 1990 do leta 1997. Izkazalo se je, da je bilo okoli 90 odstotkov moških, ki so zagrešili KD umora, delež žensk med žrtvami pa je bil precej višji (skoraj tretjina). Pri storilcih in storilkah je prevladovala starostna skupina od 25 let do 34 let. Več kot polovica obojih je bilo nižje izobraženih oziroma nekvalificiranih, četrtnina pa jih je imelo srednješolsko izobrazbo. Moški so bili pogosteje kot ženske predkaznovani za določeno KD, pri čemer nobena izmed žensk ni predhodno že zagrešila umora. Pri motivih so prevladovali sovraštvo, maščevanje in ljubosumje. Nobena izmed žensk ni zagrešila umora zaradi političnega motiva, objestnosti, seksualnosti, zavisti ali prikrivanja drugega KD. Okoli 18 odstotkov primerov je bilo takih, kjer motiva niso ugotovili, kar so preiskovalci povezovali z organizirano kriminaliteto (na primer naročen umor) (Sterle, 1999).

V primerih, ko so žrtve moški, pa je razlog pogosto dolgoletna tiranija in nasilje (Podreka, 2014). Pomemben dejavnik je tudi alkohol pri obeh partnerjih (Voglar, 1997). Ugotovili so, da je bil delež žensk za polovico manjši od deleža moških glede alkoholiziranosti v času KD umora. Pri izbiri sredstva za umor so tako moški kot ženske največkrat uporabili strelno orožje (Sterle, 1999).

Nekateri so uporabili tudi sekiro, fizično silo ali različno orodje, pri čemer so bile razlike glede na spol zanemarljive. Moški in ženske so se razlikovali tudi glede deleža duševnih motenj, ki je bil med storilkami še enkrat večji kot pri storilcih (Sterle, 1999).

Izvedene so bile tudi raziskave na področju izida sodbe. V eni izmed njih so zajeli obdobje od leta 1987 do leta 1990 in vključili obsojenke, ki so prestajale zaporno kazen zaradi KD umora. Ugotovili so, da predhodno nasilje žrtve (po večini moškega) in nekaznovanost storilke nista bistveno vplivala na izrek kazni. V poznejšem obdobju se je izkazalo, da so sojenja dokaj nekonsistentna. V primerih, kjer so bile ženske pred-

hodno izpostavljene nasilju moškega, je bila kazen višja kot v primerih, kjer so storilke delovale le iz impulzivnosti in alkoholiziranosti. Zanimivo je, da sodišča v določenih primerih nasilja nad ženskami niso upoštevala kot olajševalno okoliščino, saj spominjajo na silobran (Petovec in Plesničar, 2009).

3 Metoda

3.1 Zbiranje podatkov

Podatke smo pridobili na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. Na voljo smo imeli 509 sodb KD umora (KZ-1, 2012: 116. člen) in uboja (KZ-1, 2012: 115. in 117. člen) od leta 1991 do leta 2015, ki so bile predmet obravnave na prvostopenjskih (okrožnih), drugostopenjskih (višjih) ali tretjestopenjskih (vrhovnih) sodiščih. Vsak primer temelji na poročilih policijske enote, razsodbah prvostopenjskih sodišč in mnenjih sodnih izvedencev (na primer kliničnega psihologa, toksikologa, grafologa, balistika in sodnega medicinca). Glede na to, da je bil vsak izmed primerov v strogem postopku kazenskega pravosodja, lahko sklepamo na zanesljivost in verodostojnost dokazov, pridobljenih med sojenjem. V raziskavo smo vključili storilce in storilke dokončanih in nedokončanih kaznivih dejanj umorov, tiste, ki so umor zagrešili v silobranu ali pa se sojenja niso bili sposobni udeležiti zaradi določenega razloga (denimo zaradi duševne bolezni, neprištevnosti ali šibkega zdravstvenega stanja).

V raziskavo niso bili zajeti nerazrešeni umori in tisti, pri katerih je storilec po umoru storil samomor. Nekaj primerov je bilo izločenih tudi zaradi smrti obtoženca med postopkom. Po končanem vnašanju in izločitvi neustreznih primerov je bilo na voljo 473 primerov. Od teh je bilo 24 takih, v katerih je bil umor storjen v sosterilstvu z eno ali več osebami. Končno število je tako znašalo 498 storilcev in storilk, ki so zagrešili KD umora in bili spoznani za krive ali pa so bili oproščeni zaradi določenih okoliščin (na primer zaradi silobrana).

3.2 Kodiranje podatkov

Podatke smo kodirali na podlagi literature, informacij v primerih sodb in ciljev raziskave. Zaradi namena analize in lažje interpretacije smo oblikovali širše kategorije spremenljivk. Pri psihosocialnih spremenljivkah smo vključili spol in starost storilcev in storilk. Oblikovali smo tudi štiri kategorije za pregled izobrazbe: nedokončana osnovna šola, končana osnovna šola, končana srednja šola in višja šola/visoka šola/magisterij/doktorat. Zakonski stan se je nanašal na to, ali je bil obtoženec v času KD umora v razmerju ali samski. Označili smo ga z naslednjimi kategorijami: živi skupaj s partnerjem (vsi poročeni posamezniki in tisti v zunajzakonski

skupnosti), v zvezi (posamezniki v zvezi, a s partnerjem niso živeli skupaj) ali samski (brez partnerja, ločeni ali ovdoveli). Spremenljivka otroci se je nanašala na to, ali je imel obtoženi v času KD umora otroke. Podrobnosti o starševstvu obtoženca so v sodbah pridobili od izjav obtožencev, otrok, rojstnih listov ali poročil policije in sodstva. Narodnost smo razdelili v pet kategorij: Slovenija, Srbija, Hrvaška, Bosna in Hercegovina ter drugo (število obtožencev drugih narodnosti je bilo manjše od števila preostalih, zato smo jih združili). Predkaznovanost se je nanašala na prejšnjo kaznovanost storilca ne glede na vrsto KD (na primer KD umora ali nasilna kriminaliteta). Predhodna izpostavljenost nasilju¹³ je bila zadnja psihosocialna spremenljivka: obtoženec je lahko bil predhodno izpostavljen verbalnemu ali fizičnemu nasilju žrtve na podlagi odločitve sodišča ali pa o tem ni bilo nobenega podatka.

Situacijski dejavniki raziskave so bili izbrani glede na obsežen pregled strokovne in znanstvene literature in preliminarne analize materiala. Alkoholiziranost storilca¹⁴ se je nanašala na uživanje alkohola v času zagrešitve KD umora, sledil pa je motiv, ki je bil ena izmed najkompleksnejših spremenljivk. Kategorizirali smo jo glede na podatke o izjavah storilcev, policije in drugih organov v policijski preiskavi: koristoljubnost, maščevanje, uradni organ, prekoračen silobran, prikrivanje drugega kaznivega dejanja, pretep, ljubosumje, predhodni spori, prepiri in drugo.¹⁵ Nekateri storilci so ime-

¹³ Nekateri primeri so vključevali temeljita poročila o žrtvini zlorabi obtoženca (na primer poročila policije o prijavi nasilja), nekateri pa le izjave prič glede nasilja nad obtožencem. V določenih primerih poskusa umora so se pojavila celo obtoževanja obtoženca in žrtve glede domnevnega nasilja. Obstaja tudi visoka stopnja obtožb glede domačega nasilja, ki jih žrtve umaknejo ali pa nasilja ne prijavijo. Zaradi navedenih dejavnikov smo se odločili upoštevati mnenje sodišča.

¹⁴ Vsi rezultati testov alkoholiziranosti so uporabni le, če so vzorci urina ali krvi obtoženca vzeti znotraj razpona nekaj ur po KD umora. Določeni primeri so vključevali podatke o alkoholiziranosti obtoženca v obliki izvlečkov znanstvenih toksikoloških poročil, kar smo vključili za namene deskriptivne analize.

¹⁵ Koristoljubnost se je nanašala na tiste, ki so bili motivirani s preprečitvijo izgube ali pridobitvijo večje količine denarja (na primer dediščine). V kategorijo maščevanje smo vključili tiste, ki so se žrtvi želeli maščevati zaradi različnih razlogov: na primer zaradi ovadbe storilca policiji. Uradni organ se je nanašal na umor uradne osebe, na primer policista. Prekoračen silobran pomeni, da je storilec dejanje nadaljeval tudi po tem, ko njegovo življenje ni bilo več ogroženo: na primer zamahnil s sekuro, čeprav je žrtev že ustavila napad. Pri prikrivanju drugega kaznivega dejanja so storilci umor zagrešili le zato, da bi prikrili neko KD, ki so ga pred tem storili. Pretep vključuje tiste umore, ki so posledica pretepa med posamezniki (na primer pretep v baru), ljubosumje pa se nanaša denimo na umor sedanjega partnerja nekdanje žene. Prepiri so vključevali dolgotrajne spore med posamezniki (denimo dva sosedata, ki imata dolgoletni spor zaradi meje). V kategorijo dru-

li več razlogov za umor žrtve. Med situacijske dejavnike smo vključili tudi odnos med storilcem in žrtvijo: partner (prejšnji ali trenutni intimni partnerji in zakonci), družina (starši, otroci, stari starši itd.), prijatelj/znanec in neznanec. Metode umora so bile: strelno orožje, nož, topi predmet, eksplozija, pretep (brez orožja), zadušitev, utopitev, zastrupitev, požig, orodja (na primer lopata, sekira in električni kabel) in drugo (na primer neznan oster predmet, britvica in kos stekla).

V analizo smo vključili tudi dve spremenljivki, ki sta se nanašali na klinično ozadje storilcev in storilk KD umora. Prva je vključevala prisotnost duševne bolezni v času zagrešitve umora. Podatke o tem smo pridobili v sodbah na podlagi mnenja sodnih izvedencev (kliničnih psihologov ali psihiatrov). Druga spremenljivka je opredelila različne tipe duševnih motenj: shizofrenijo in preostale psihotične motnje, motnje razpoloženja, organske motnje,¹⁶ motnje v duševnem razvoju,¹⁷ osebnostne motnje in odvisnost od alkohola.¹⁸

Izid sodbe smo opredelili z dvema spremenljivkama. Prva je zajemala prištevnost storilcev in storilk, ki smo jo razdelili v štiri kategorije: prištevnost, zmanjšana prištevnost, bistveno zmanjšana prištevnost in neprištevnost. Kazenska sankcija je bila druga spremenljivka, pri kateri smo upoštevali tisto, ki jo je sodišče dodelilo storilcu: zaporno kazen, varnostni ukrep,

pogojno obsodbo in oproščenost.¹⁹ Pri tem smo upoštevali le glavne izrečene kazni zaradi namena raziskave.

3.3 Analiza podatkov

Statistična analiza je bila opravljena s programoma Excel in IBM SPSS Statistics. Pri opisni statistiki so bile uporabljene povprečne vrednosti, odstotki, frekvence, standardni odkloni, minimalne in maksimalne vrednosti. Če so kontinuirane spremenljivke odstopale od normalne porazdelitve, smo uporabili Mann-Whitneyjev U-test za njihovo primerjavo glede na spol. Za izračun statistično pomembnih razlik glede na spol smo uporabili Pearsonov hi-kvadrat test in moč povezave s Cramerjevim V-testom. Med celotno študijo je bil uporabljen 95-odstotni interval zaupanja. Zaradi manjkajočih podatkov obstajajo tudi razlike v numerusu (*n*) pri posamičnih spremenljivkah. Če smo imeli na voljo popolne podatke, statistične pomembnosti nismo računali, saj je razlika med spoloma dejanska razlika v populaciji. Tabela 1 prikazuje število storilcev in storilk, ki smo jih vključili v raziskavo. Delež moških je bistveno višji in zajema 91,6 odstotka populacije. Pri starostnih skupinah lahko opazimo, da je največji delež starih od 28 do 37 let, najmanjši pa delež starejših od 68 let. Pri tem so opazne razlike glede na spol. Pri storilcih je najpogostejša starostna skupina od 28 let do 37 let, pri storilkah pa od 38 let do 57 let.

Tabela 1: Značilnosti vzorca

	Moški	Delež	Ženske	Delež	Skupaj	Delež
Število	456	91,6 %	42	8,4 %	498	100 %
Starostne skupine						
18–27	107	25,7 %	7	17,5 %	114	24,9 %
28–37	121	29 %	5	12,5 %	126	27,6 %
38–47	95	22,8 %	10	25 %	105	23,0 %
48–57	50	12 %	10	25 %	60	13,1 %
58–67	25	6 %	6	15 %	31	6,8 %
68 in starejši	19	4,6 %	2	5 %	21	4,6 %
Skupna vsota	417	100 %	40	100 %	457	100 %

go smo umestili tiste primere, pri katerih motiv ni bil razviden iz sodb in kjer je bilo število obtožencev manjše v primerjavi z drugimi skupinami: denimo izsiljevanje ali morilska sla.

¹⁶ Storilci in storilke, ki so imeni skupno etiologijo v motnjah možganskega delovanja, denimo demenco (DSM-5, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 2017).

¹⁷ Na primer blaga motnja v duševnem razvoju.

¹⁸ Tisti, ki so bili odvisni od alkohola, in ne le alkoholizirani v času zagrešitve KD umora.

¹⁹ Oproščeni posamezniki kazenske sankcije niso prejeli zaradi naslednjih razlogov: silobrana, zastarelosti KD umora in zaustavitve postopka zaradi zdravljenja obtoženca.

4 Ugotovitve

Iz tabele 2 je razvidno, da je povprečna starost storilk višja od povprečne starosti moških. Pri tem spremenljivka starost odstopa od normalne porazdelitve, kar smo ugotovili iz koeficientov asimetričnosti in sploščenosti, njihovih standardnih napak (*SE*) ter z izračunom testa Kolmogorov-Smirnova ($p < 0,05$). Nadaljnjo analizo smo opravili z neparametričnim Mann-Whitneyjevim testom. Rezultati so pokazali, da obstaja statistično pomembna razlika v starosti med moškimi in ženskami ($p < 0,05$).

Tabela 2 prikazuje tudi, da je največ storilcev in storilk dokončalo srednjo šolo, le redki so nadaljevali izobraževanje. Delež moških s končano srednjo šolo je višji od deleža žensk,

ki najpogosteje niso dokončale osnovne šole (33,3 odstotka). Pri izobrazbi je rezultat statistično pomemben, učinek spola na status izobrazbe pa je majhen (Cramerjev $V = 0,138$). Večji delež moških živi skupaj z intimno partnerico v času umora, najpogosteje pa so oboji samski. Ni pomembne povezave med spolom in zakonskim stanom ($p > 0,05$). Enako se je izkazalo za narodnost ($p > 0,05$), kjer prevladujejo Slovenci, in to ne glede na spol. Ženske so v primerjavi z moškimi večkrat izpostavljene predhodnemu nasilju žrtev in imajo otroke v času umora. Pri tem se kaže statistično pomembna povezava med spolom in otroki ($p < 0,05$), a je učinek majhen (Cramerjev $V = 0,120$). Moški so bili tudi pogosteje kot ženske že kaznovani za KD, pri katerem ima spol majhen učinek na predkaznovanost storilca (Cramerjev $V = 0,168$).

Tabela 2: Psihosocialne značilnosti storilcev in storilk KD umora v Sloveniji od leta 1991 do 2015

Starost	Vsi storilci (<i>n</i> = 457)	Moški (<i>n</i> = 417)	Ženske (<i>n</i> = 40)	
Minimum	18	18	18	
Maksimum	91	91	70	
Povprečna starost <i>M</i> (<i>SD</i>)	38,7 (14,1)	38,1 (13,7)	45,0 (14,4)	
Asimetričnost <i>As</i> (<i>SE</i>)	0,694 (0,2)	0,804 (0,2)	-0,304 (0,4)	
Sploščenost <i>Spl</i> (<i>SE</i>)	0,062 (0,3)	-0,209 (0,3)	-0,803 (0,7)	
Starost	Vsi storilci (<i>n</i> = 498)	Moški (<i>n</i> = 456)	Ženske (<i>n</i> = 42)	<i>p</i>
Izobrazba, <i>n</i> (%)				0,033
Nedokončana osnovna šola	91 (19,7 %)	78 (24,6 %)	13 (33,3 %)	
Končana osnovna šola	115 (24,8 %)	104 (24,6 %)	11 (28,2 %)	
Končana srednja šola	236 (51,0 %)	224 (53,0 %)	12 (30,8 %)	
Višja izobrazba	20 (4,3 %)	17 (4,0 %)	3 (7,7 %)	
Neznano	36 (7,2 %)	33 (7,4 %)	3 (7,1 %)	
Zakonski stan, <i>n</i> (%)				0,072
Živi skupaj	197 (39,9 %)	184 (40,7 %)	13 (31,0 %)	
V zvezi	12 (2,4 %)	9 (2,0 %)	3 (7,1 %)	
Samski	285 (57,7 %)	259 (57,3 %)	26 (61,9 %)	
Neznano	4 (0,8 %)	4 (0,9 %)	0 (0 %)	
Narodnost, <i>n</i> (%)				0,089
Slovenija	345 (69,4 %)	310 (68,1 %)	35 (83,3 %)	
Srbija	29 (5,8 %)	27 (5,9 %)	2 (4,8 %)	
Hrvaška	26 (5,2 %)	23 (5,1 %)	3 (7,1 %)	
BiH	29 (5,8 %)	28 (6,2 %)	1 (2,4 %)	
Drugo	68 (13,7 %)	67 (14,7 %)	1 (2,4 %)	
Neznano	1 (0,2 %)	1 (0,2 %)	0 (0 %)	

Otroci, <i>n</i> (%)				0,008
Da	291 (59,3 %)	258 (57,5 %)	33 (78,6 %)	
Ne	200 (40,7 %)	191 (42,5 %)	9 (21,4 %)	
Predkaznovanost, <i>n</i> (%)				
Da	180 (36,1 %)	176 (38,6 %)	4 (9,5 %)	
Ne	318 (63,9 %)	280 (61,4 %)	38 (90,5 %)	
Predhodna izpostavljenost nasilju, <i>n</i> (%)				
Da	67 (13,5 %)	53 (11,6 %)	14 (33,3 %)	
Ne	431 (86,5 %)	403 (88,4 %)	28 (66,7 %)	

* $p < 0,05$

Tabela 3 prikazuje, da je delež moških z duševno motnjo manjši od deleža žensk s to motnjo le za okoli 10 odstotkov. Izkazalo se je tudi, da ima spol majhen učinek na duševno motnjo (Cramerjev $V = 0,055$). Razlike v prisotnosti duševnih motenj torej ni mogoče pripisati spolu storilca. Največ moških ima osebnostno motnjo, skoraj polovica vseh žensk pa shizofrenijo in druge psihotične motnje.

metode požiga. Ena izmed žensk ni uporabila nobene izmed omenjenih metod, saj je umor zagrešila v sosterilstvu in bila obtožena napeljevanja k umoru. Iz tabele 4 je razvidno tudi, da je bila skoraj polovica vseh storilcev in storilk v času KD umora alkoholiziranih (43,8 odstotka), pri čemer je bil delež alkoholiziranih moških večji. Žrtve žensk so najpogosteje nekdanji ali sedanji intimni partnerji in družinski člani. Pri

Tabela 3: Klinično ozadje storilcev in storilk KD umora v Sloveniji

	Vsi storilci (<i>n</i> = 498)	Moški (<i>n</i> = 456)	Ženske (<i>n</i> = 42)
Prisotnost duševne motnje, <i>n</i> (%)			
Da	193 (38,8 %)	173 (37,9 %)	20 (47,6 %)
Ne	305 (61,2 %)	283 (62,1 %)	22 (52,4 %)
	Vsi storilci (<i>n</i> = 193)	Moški (<i>n</i> = 173)	Ženske (<i>n</i> = 20)
Vrsta duševne motnje, <i>n</i> (%)			
Shizofrenija in ostale psihotične motnje	57 (29,5 %)	48 (27,7 %)	9
Motnje razpoloženja	34 (17,6 %)	31 (17,9 %)	3
Organske motnje	26 (13,5 %)	25 (14,5 %)	1
Motnja v duševnem razvoju	14 (7,3 %)	12 (6,9 %)	2
Osebnostna motnja	70 (36,3 %)	66 (38,2 %)	4
Ovisnost od alkohola	21 (10,9 %)	16 (9,2 %)	5

V tabeli 4 so prikazane razlike v značilnostih posameznih umorov glede na spol. Moški imajo pri večini motivov večji delež z izjemo prekoračenega silobrana in kategorije drugo. Pri metodi umora se pokaže, da so moški in ženske najpogosteje uporabili nož. Pri tem moški večkrat uporabijo strelno orožje, orodje, zadušitev, utopitev in pretep. Ženske v nobenem izmed primerov žrtve niso preteple, utopile ali uporabile

moških je delež žrtev največji pri znancih ali prijateljih, najmanjši pa intimnih partnericah. Ženske v nobenem primeru niso ubile neznanca, kar pomeni, da svoje žrtve predhodno vedno poznajo. Spol ima srednje močan učinek na odnos storilca z žrtvijo (Cramerjev $V = 0,369$).

Tabela 4: Okoliščine umora pri storilcih in storilkah v Sloveniji od leta 1991 do 2015

	Vsi storilci (<i>n</i> = 498)	Moški (<i>n</i> = 456)	Ženske (<i>n</i> = 42)
Alkoholiziranost, <i>n</i> (%)			
Da	218 (43,8 %)	207 (45,4 %)	11 (26,2 %)
Ne	280 (56,2 %)	249 (54,6 %)	31 (73,8 %)
Motiv, <i>n</i> (%)			
Koristoljubnost	37 (7,1 %)	35 (7,7 %)	2 (4,8 %)
Maščevanje	66 (12,6 %)	61 (13,4 %)	5 (11,9 %)
Uradni organ	9 (1,7 %)	9 (2,0 %)	0 (0 %)
Prekoračen silobran	13 (2,5 %)	11 (2,4 %)	2 (4,8 %)
Zaradi prikrivanja drugega KD	6 (1,1 %)	6 (1,3 %)	0 (0 %)
Pretepet	20 (3,8 %)	20 (4,4 %)	0 (0 %)
Ljubosumje	33 (6,3 %)	32 (7,0 %)	1 (2,4 %)
Predhodni spori, prepiri	107 (20,4 %)	102 (22,4 %)	5 (11,9 %)
Drugo	233 (44,5 %)	206 (44,5 %)	27 (64,3 %)
Metoda, <i>n</i> (%)			
Strelno orožje	147 (29,5 %)	143 (31,4 %)	4 (9,5 %)
Nož	208 (41,8 %)	191 (41,9 %)	16 (38,1 %)
Udarec s topim predmetom	65 (13,1 %)	57 (12,5 %)	8 (19 %)
Eksplozija, bomba	10 (2,0 %)	9 (2,0 %)	1 (2,4 %)
Pretepet	20 (4,0 %)	20 (4,4 %)	0 (0 %)
Zadušitev	38 (7,6 %)	35 (7,7 %)	3 (7,1 %)
Utopitev	9 (1,8 %)	9 (2,0 %)	0 (0 %)
Zastrupitev	4 (0,8 %)	2 (0,4 %)	2 (4,8 %)
Požig	7 (1,4 %)	7 (1 %)	0 (0 %)
Orodja	20 (4,0 %)	19 (4,2 %)	1 (2,4 %)
Drugo	8 (1,8 %)	4 (0,9 %)	4 (9,5 %)
Odnos storilec-žrtev, <i>n</i> (%)			
Partner	96 (19,3 %)	69 (15,2 %)	27 (64,3 %)
Družina	107 (21,5 %)	96 (21,1 %)	11 (26,2 %)
Znanec, prijatelj	228 (45,9 %)	224 (49,2 %)	4 (9,5 %)
Neznanec	66 (13,3 %)	66 (14,5 %)	0 (0 %)

Iz tabele 5 je razvidno, da je največja razlika glede na spol pri neprištevnosti, kjer imajo ženske večji delež, in zmanjšani prištevnosti, za katero so bili večkrat spoznani moški. Spol ima zmeren učinek na prištevnost storilca in storilke (Cramerjev $V = 0,172$). Z vidika kazenske sankcije so oboji največkrat prejeli zaporno kazen, pri čemer je delež moških

bistveno večji (81,8 odstotka) od deleža žensk (59,5 odstotka). Te so večkrat kaznovane z varnostnim ukrepom ali pogojno obsodbo. Spol ima zmeren učinek na izrek zaporne kazni (Cramerjev $V = 0,170$).

Tabela 5: Izid sodb moških in žensk, ki so zagrešili KD umora

	Vsi storilci (<i>n</i> = 498)	Moški (<i>n</i> = 456)	Ženske (<i>n</i> = 42)
Prištevnost v času KD umora, <i>n</i> (%)			
Prišteven	148 (29,7 %)	135 (29,6 %)	13 (31,0 %)
Zmanjšano prišteven	79 (15,9 %)	77 (16,9 %)	2 (4,8 %)
Bistveno zmanjšano prišteven	201 (40,4 %)	185 (40,6 %)	16 (38,1 %)
Neprišteven	70 (14,1 %)	59 (12,9 %)	11 (26,2 %)
Kazenska sankcija, <i>n</i> (%)			
Zaporna kazen	398 (79,9 %)	373 (81,8 %)	25 (59,5 %)
Varnostni ukrep	71 (14,3 %)	58 (12,7 %)	13 (31,0 %)
Pogojna obsodba	10 (2,0 %)	7 (1,5 %)	3 (7,1 %)
Oproščeni	21 (4,2 %)	18 (3,9 %)	3 (7,1 %)
Število mesecev (SD)	94	95,6 (78,1 %)	72,6 (43,3 %)

5 Razprava

Proučili smo razlike med storilci in storilkami KD umora glede na psihosocialno in klinično ozadje, okoliščine umora ter izrek kazenske sankcije. Izkazalo se je, da so moški v približno 92 odstotkih primerov storilci umora, kar sovпада z raziskavami po svetu in v Sloveniji (Sterle, 1999; UNODC, 2013). Ženske so v povprečju umor zagrešile v obdobju srednje odraslosti (od vključno 45. leta do 65. leta), moški pa v obdobju zgodnje odraslosti (od vključno 27. leta do 45. leta) (Lally in Valentine-French, 2019). Večina ni nadaljevala šolanja po končani srednji šoli, in to ne glede na spol (Ferranti et al., 2013; Nagata et al., 2016). Oboji so bili v času umora večinoma samski, pri čemer so imele ženske večkrat otroke.

V raziskavi so bile ženske izpostavljene predhodnemu nasilju žrtve. Pogosteje kot moški živijo v nasilnih intimnih razmerjih, kar lahko pripišemo različnim dejavnikom: skrbi za otroke (Wilson, 2005), pomanjkanju podpore družine, stigmatizaciji, strahu ali upanju, da se bo partner spremenil (Matias, Gonçalves, Soeiro in Matos, 2020). Pri tem je pomembno upoštevati, da nekateri moški ne prijavijo nasilja ali pa te informacije niso bile pridobljene v sodbah. Storilci so v nasprotju s storilkami večkrat storili KD pred KD umora, kar so ugotovili tudi drugi avtorji na tem področju (Sterle, 1999; Trägårdh et al., 2016). Nasilje pri ženskah je pogosto posledica večletnega nasilja in travme (Sterle, 1998). Moški se že v mladostništvu družijo z vrstniškimi prestopniki, ki imajo nanje močnejši vpliv, zaradi česar hitreje zagrešijo kaznivno dejanje (Mears, Ploeger in Warr, 1998).

Kažejo se tudi razlike v okoliščinah umora. Skoraj polovica vseh je bilo v času KD umora alkoholiziranih, pri čemer

je bil delež moških večji od deleža žensk. To sovпада s prejšnjimi raziskavami (Voglar, 1997) in nakazuje na vsesplošno težavo priljubljenosti pitja alkohola. Po grobih ocenah je v Sloveniji od 130.000 do 175.000 ljudi, ki so odvisni od alkohola (Židanik, 2020). Nekateri sicer niso bili aretirani nemudoma po KD umora, zaradi česar uradnih podatkov o njihovi alkoholiziranosti niso pridobili.

Nadaljnja analiza je pokazala, da je največja razlika glede na spol pri odnosu med storilcem in žrtvijo: ženske so po večini ubile intimnega partnerja, moški pa znanca ali prijatelja. Intimnopartnerski umori pri ženskah so po večini povezani s predhodnim trpinčenjem (na primer zalezovanjem in nasiljem) (Podreka, 2014). Nobena izmed žensk ni ubila neznanca, kar sovпада z njihovimi motivi, saj v nobenem izmed primerov niso ubile predstavnika uradnega organa ali nekoga drugega zaradi prikrievanja KD. Izkazalo se je tudi, da imamo v Sloveniji precej visoko toleranco do različnih kultur, saj so redki primeri, pri katerih so zločini usmerjeni proti posameznikovi rasi, spolni usmerjenosti in podobno (Eman in Hacin, 2017). Presojanje motivov je sicer subjektivno, v nekaterih primerih pa niti storilci sami niso znali obrazložiti razlogov za svoja dejanja.

Pri metodi umora rezultati niso skladni z ugotovitvami, saj je prevladovala uporaba strelnega orožja (Sterle, 1999). Voglar (1997) navaja, da je bilo v času po osamosvojitvi določeno število umorov storjenih z vojaškim orožjem (na primer puško kalašnikov). V tem obdobju se je poslabšala varnostna situacija glede uporabe orožja pri kaznivih dejanjih. Mnogo tihotapcev je z območja Balkana poskušalo prodati orožje v Slovenijo in druge zahodnoevropske države (Batis, 2003).

Naša študija zajema širše obdobje, zato verjetno prevladuje druga metoda, nož. Nekateri poudarjajo tudi vpliv zakonodaje na uporabo strelnega orožja pri umoru. V evropskih državah je nižja stopnja posedovanja strelnega orožja povezana z manjšim številom umorov, pri katerih je uporabljena ta metoda. Kljub temu pa omejena zakonodaja ne vodi do manjšega števila umorov, saj odločen posameznik poišče druge metode (Duquet in van Alstein, 2015). Poleg tega bi morali pregledati, koliko umorov v Sloveniji je storjenih z legalnim in nelegalnim strelnim orožjem.

Pri tem so slednjega večkrat uporabili moški, kar avtorji (Batis, 2003; Parker, Horowitz, Igielnik, Oliphant in Brown, 2017) pripisujejo udejstvovanju v športih ali aktivnostih, ki zahtevajo njegovo uporabo (na primer lov). Gre za moški delikt, podobno kot pri kršitvah nelegalnega posedovanja orožja (Batis, 2003). Večjo uporabo topih predmetov pri ženskah pa lahko povežemo z nepripravljenostjo – pograbijo prvi predmet oziroma orožje, ki jim pride pod roke, z namenom obrambe pred nasilnim partnerjem ali družinskim članom (Häkkanen-Nyholm et al., 2009; Sebire, 2013). To sovпада tudi s tem, da so ženske pogosteje uporabile naključni predmet (na primer okrasno drevesce), s katerim so nekoga ubile. Razlike so se pokazale tudi pri uporabi drugih metod. Moški so pogosteje uporabili določeno orodje (na primer lopato), ženske pa nobene izmed žrtev niso preteple ali utopile. Ti dve metodi bi bili zanje verjetno učinkoviti v primerih, ko so njihove žrtve šibkejše (na primer otrok, vinjen partner, ostareli in šibki starši) (Fox in Fridel, 2017).

Skoraj polovica storilk in dobra tretjina storilcev sta trpeli za določeno duševno motnjo, kar ni v skladu z ugotovitvami, da je bil delež žensk z duševnimi motnjami še enkrat večji od moških s temi motnjami (Sterle, 1999). Ženske pogosteje poiščejo pomoč zaradi duševnih težav (Konec - Juričič et al., 2019). Večji delež moških pri nas je morda posledica večjega zavedanja in poudarka duševnih težav v današnjem času ter manjše stigmatizacije. Moški so imeli največkrat osebno motnjo in so pogosteje kot ženske trpeli zaradi motenj razpoloženja. Raziskave v tujini sicer navajajo večjo prisotnost slednjih pri ženskah zaradi njihove nagnjenosti k ponotranjenju težav (Fazel in Grann, 2006; Ferranti et al., 2013; Nagata et al., 2016). Storilke so imele najpogosteje shizofrenijo in druge psihotične motnje. Zanimivo je tudi, da so bile večkrat odvisne od alkohola. Židanik (2020) navaja, da pri ženskah pitje alkohola pogosto izhaja iz medosebnih odnosov v družini. Glede na njihov odnos z žrtvami in predhodno izpostavljenost nasilju bi bilo mogoče sklepati, da živijo v nevzdržnih okoliščinah in se zatekajo k neuspešnim strategijam spoprijemanja, denimo alkoholu. Klasifikacija duševnih motenj se je z leti precej spremenila, zato je treba na ugotovitve gledati kritično.

Moški in ženske so se razlikovali tudi pri izidu sojenja. Najpogosteje so bili oboji spoznani za bistveno zmanjšano prištevne. Največja razlika glede na spol je v neprištevnosti, pri čemer so imele ženske večji delež, kar sovпада z raziskavami drugod (Yourstone et al., 2009). Moški so bili pogosteje spoznani za zmanjšano prištevne. Vsi so sicer največkrat prejeli zaporno kazen za KD umora, pri čemer je bil delež moških večji od deleža žensk. Kazenska sankcija je zapletena spremenljivka, na katero lahko vpliva veliko število dejavnikov, denimo demografske značilnosti sodnika (politično prepričanje) (Petrovec in Plesničar, 2009), napake in pristranskost izvedencev (Chin, Lutsky in Dror, 2019), pristranskost porote (Fasano, 2019; Tang in Nunez, 2003) in napake preiskovalcev v predkazenskih postopkih (Syrlybayev in Aubakirova, 2016). Nemogoče je doseči, da ne bi imeli nikakršnega vpliva na sodišče, zato vsi postopki niso popolnoma objektivni. Eden izmed razlogov za višji delež zapornih kazni pri moških je tudi večje število neprištevniških žensk, ki pogosteje prejmejo varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja. Razlika se je pokazala tudi v trajanju prejete zaporne kazni. Ženske so v povprečju dobile za približno dve leti krajšo zaporno kazen kot moški. Kljub temu Petrovec in Plesničar (2009) opozarjata na nekonsistentnost sojenj, saj so ponekod predhodno trpinčene ženske dobile višjo kazen kot tiste, ki so delovale impulzivno in brez znakov partnerjevega trpinčenja.

5 Sklep

Kljub manjšemu številu imajo storilke umora značilnosti, ki se razlikujejo od storilcev, in obravnavati jih je treba z namenom prepoznavanja dejavnikov tveganja in preprečevanja nasilnih dejanj v prihodnje. Moški največkrat ubijejo znanca ali prijatelja, in to iz različnih razlogov, pri umoru intimne partnerice pa so pogosto motivirani z ljubosumjem in sovraštvom. Pri ženskah se umor zgodi znotraj domačega okolja in je posledica trajnega nasilja partnerja ali družinskega člana. Javnost bi se morala zato še bolj ozavešiti glede ustreznih strategij spoprijemanja z nasiljem v intimnih razmerjih. Težava je, da policija pred hujšim ali resnim kaznivim dejanjem nima pooblastil za ukrepanje, dosednji ukrepi (na primer prepoved približevanja) pa niso zadostni, saj nasilneži žrtve iščejo na določenih lokacijah. Sprememba na tem področju (na primer več priporov) bi vodila do boljše zaščite žensk in manjšega števila umorov v primerih obrambe pred nasilnim partnerjem. Ob tem ne smemo zanemariti, da je pri storilcih kombinacija predhodnega spora z žrtvijo in alkoholiziranosti obeh v mnogo primerih vodila do zbadljivk, nasilnega vedenja in umora. Urediti moramo cenovno dostopnost alkohola in poostri nadzor nad pitjem v določenih okoljih. Ugotovljene so bile tudi razlike v izidu sodbe, saj so ženske dobile krajše zaporne kazni ali varnostne ukrepe. Pri tem sodišča niso vedno upošte-

vala nasilja žrtev kot olajševalno okoliščino pri izreku kazni. Razširiti bi bilo treba tudi definicijo silobrana in jo prilagoditi tistim, ki so v določenem odnosu žrtve nasilja.

Omejitev študije je, da je zasnovana retrospektivno, in sicer na virih, ki so imeli drugačne primarne cilje (na primer policijska poročila). Zato obstajajo določeni vidiki umora, ki jih te najdbe ne vključujejo ali pa so omejeni (denimo motivi). Nekaj umorov smo iz analize izbrisali zaradi pomanjkanja podatkov, nekateri pa niso bili nikoli razrešeni. Glede na njihovo manjše število bi manj verjetno vplivali na ugotovitve v raziskavi. Uporabljena je bila le deskriptivna statistika, zato moramo biti pri podajanju ugotovitev previdni, razlik v dejavnih pa ne smemo pripisovati le spolu storilca. Delež žensk je bil majhen v primerjavi z deležem moških, a kljub temu zajema njihovo skoraj celotno populacijo v proučevanem obdobju, velikost vzorca pa je podobna tudi v tujih študijah. Poleg tega je prispevek osnova za nadaljnje raziskovanje in uporaben pri preiskovanju novih primerov umora. Informacije, ki so ključne pri razlikovanju storilcev in storilk, je mogoče pridobiti v začetnih postopkih policijske preiskave. V prihodnje bi se lahko osredotočili še na pregled otroštva storilcev in storilk, vključno z nasiljem, zlorabo in družinsko zgodovino duševnih bolezni. Dodatno moramo raziskati trend nasilnega vedenja v domačem okolju skozi leta. Glede na velik delež duševno motenih storilcev in storilk bi bilo smiselno proučiti, koliko jih je predhodno že poiskalo strokovno pomoč. Ugotovitve bi bile v pomoč strokovnjakom, ki se ukvarjajo z duševnim zdravjem, v smislu oblikovanja interventnih programov za preprečevanje nasilnega vedenja pri duševno motenih posameznikih. V Sloveniji je težava manjše število strokovnjakov in dolge čakalne vrste za pregled pri kliničnem psihologu ali psihiatru. Prav tako se pod prisilo lahko zdravi posameznik, ki ogroža sam sebe ali druge ljudi, kar je včasih žal prepozno. Ob branju prispevka se vsekakor porajajo vprašanja, ki so vredna nadaljnje raziskovanja in bodo vodila do še bolj poglobljenega razumevanja razlik v delovanju storilcev in storilk umora.

Literatura

1. Aborisade, R. in Shontan, A. R. (2017). Killing the beloved: Psychosocial factors precipitating spousal homicide in Nigeria. *IFE Psychologia*, 25(2). Pridobljeno na <https://www.ajol.info/index.php/ifep/article/view/162280>
2. Batis, R. (2003). Orožje v Republiki Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 54(4), 387–402.
3. Bavcon, L., Šelih, A., Korošec, D., Ambrož, M. in Filipčič, K. (2013). *Kazensko pravo: splošni del*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
4. Botelho, M. in Gonçalves, R. A. (2016). Why do people kill? A critical review of the literature on factors associated with homicide. *Aggression and Violent Behavior*, 26, 9–15.
5. Broidy, L. in Agnew, R. (1997). Gender and crime: A general strain theory perspective. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 34(3), 275–306.
6. Caman, S. (2017). *Intimate partner homicide rates and characteristic* (Doktorska disertacija). Stockholm: The Department of Clinical Neuroscience, Karolinska Institutet.
7. Chin, J., Lutsky, M. in Dror, I. (2019). The biases of experts: An empirical analysis of expert witness challenges. *Manitoba law journal*, 21, 41–44.
8. Coid, J., Kahtan, N., Gault, S. in Jarman, B. (2000). Women admitted to secure forensic psychiatry services: I. Comparison of women and men. *The Journal of Forensic Psychiatry*, 11(2), 275–295.
9. Crimmins, S., Langley, S., Brownstein, H. H. in Spunt, B. J. (1997). Convicted women who have killed children: A self-psychology perspective. *Journal of Interpersonal Violence*, 12(1), 49–69.
10. DSM–5, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. (2017). Pridobljeno na http://repository.poltekkes-kaltim.ac.id/657/1/Diagnostic%20and%20statistical%20manual%20of%20mental%20disorders%20_%20DSM-5%20%28%20PDFDrive.com%20%29.pdf
11. Duquet, N. in van Alstein, M. (2015). *Firearms and violent deaths in Europe: An exploratory analysis of the linkages between gun ownership, firearms legislation and violent death*. Brussels: Flemish Peace Institute.
12. Eckhardt, K. in Pridemore, W. A. (2009). Differences in female and male involvement in lethal violence in Russia. *Journal of Criminal Justice*, 37(1), 55–64.
13. Eriksson, L. in Mazerolle, P. (2013). A general strain theory of intimate partner homicide. *Aggression and Violent Behavior*, 18(5), 462–470.
14. Eman, K. in Hacin, R. (2017). Pregled kriminološkega raziskovanja nasilja v Sloveniji po letu 1991. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(3), 209–217.
15. Fasano, T. (2019). *The effect media has on juror bias*. New York: Pace University.
16. Fazel, S. in Grann, M. (2006). The population impact of severe mental illness on violent crime. *American Journal of Psychiatry*, 163(8), 1397–1403.
17. Ferranti, J., McDermott, B. E. in Scott, C. L. (2013). Characteristics of female homicide offenders found not guilty by reason of insanity. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 41(4), 516–522.
18. Filipčič, K. (2012). O pravnih vidikih odzivanja na nasilje v družini. V M. Muršič (ur.), *(O)krog nasilja v družini in šoli* (str. 43–74). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
19. Flynn, S., Abel, K. M., While, D., Mehta, H. in Shaw, J. (2010). Mental illness, gender and homicide: A population-based descriptive study. *Psychiatry Research*, 185(3), 368–375.
20. Fox, J. A. in Fridel, E. (2017). Gender differences in patterns and trends in U.S. homicide, 1976–2015. *Violence and Gender*, 4(2), 37–43.
21. *Gender Differences in Sentencing Outcomes*. (2010). Pridobljeno na https://www.sentencingcouncil.vic.gov.au/sites/default/files/2019-08/Gender_Differences_in_Sentencing_Outcomes.pdf
22. Hachtel, H., Nixon, M., Bennett, D., Mullen, P. in Ogloff, J. (2018). Motives, offending behavior, and gender differences in murder perpetrators with or without psychosis. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(7–8), 3168–3190.
23. Häkkänen-Nyholm, H., Putkonen, H., Lindberg, N., Holid, M., Rovamob, T. in Weizmann-Henelius, G. (2009). Gender differ-

- ences in Finnish homicide offence characteristics. *Forensic Science International*, 186(1–3), 75–80.
24. Johnson, H. in Hotton, T. (2003). Losing control: Homicide risk in estranged and intact intimate relationships. *Homicide Studies*, 7(1), 58–84.
 25. Jovanovič, N., Kudumija Slijepčević, M. in Podlesek, A. (2019). Personality traits in suicidal and homicidal subjects with schizophrenia. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 30(1), 76–88.
 26. Jurik, N. C. in Winn, R. (1990). Gender and homicide: A comparison of men and women who kill. *Violence and Victims*, 5(4), 227–242.
 27. Kazenski zakonik (KZ-1). (2012). *Uradni list RS*, (50/12).
 28. Kolenc, T., Kebe, J. in Bukovnik, A. (2011). Kriminaliteta v Sloveniji v letu 2010. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(2), 103–124.
 29. Konec-Juričič, N., Kralj, D., Magajna, A., Roškar, S., Selak, Š., Simonović, S. et al. (2019). Duševno zdravje odraslih prebivalcev Slovenije skozi zdravstveno statistiko. V L. Šprah (ur.), *Z več znanja o motnjah razpoloženja do izhodov iz labirintov* (str. 13–17). Ljubljana: Založba ZRC.
 30. Lally, M. in Valentine-French, S. (2019). *Lifespan development*. Grayslake: College of Lake County.
 31. Liem, M., Kivivuori, J., Lehti, M. in Granath, S. (2017). *Intimate partner homicide in Europe*. Leiden: Leiden University.
 32. Lukan, A. (2009). Kriminaliteta v letu 2008. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 60(2), 77–90.
 33. Matias, A., Gonçalves, M., Soeiro, C. in Matos, M. (2020). Intimate partner homicide: A meta-analysis of risk factors. *Aggression and Violent Behavior*, 50. Pridobljeno na <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1359178919300874>
 34. Mears, D. P., Ploeger, M. in Warr, M. (1998). Explaining the gender gap in delinquency: Peer influence and moral evaluations of behavior. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 35(3), 251–266.
 35. Nagata, T., Nakagawa, A., Matsumoto, S., Shiina, A., Iyo, M., Hirabayashi, N. et al. (2016). Characteristics of female mentally disordered offenders culpable under the new legislation in Japan: A gender comparison study. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 26(1), 50–58.
 36. Parker, K., Horowitz, J., Igielnik, R., Oliphant, B. in Brown, A. (2017). *America's complex relationship with guns*. Pridobljeno na <https://www.pewresearch.org/social-trends/2017/06/22/americas-complex-relationship-with-guns/>
 37. Petrovec, D. in Plesničar, M. M. (2009). Percepcija ženske kriminalitete z vidika odmere kazni. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 60(2), 91–105.
 38. Piquero, N. L., Gover, A. R., MacDonald, J. M. in Piquero, A. R. (2005). The influence of delinquent peers on delinquency: Does gender matter? *Youth & Society*, 36(3), 251–275.
 39. Podreka, J. (2014). Intimnopartnerski umori v Sloveniji in njihova spolna zaznamovanost. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 65(1), 60–73.
 40. Sebire, J. (2013). *Love & lethal violence: An analysis of intimate partner homicides committed in London* (Doktorska disertacija). Leicester: University of Leicester.
 41. Statistični urad Republike Slovenije (SURS). (2021). *Umrljivost zaradi napadov*. Pridobljeno na <https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-16.-spodbujati-miroljubne-in-vklju%C4%8Dujo%C4%8De-dru%C5%BEbe-za-trajnostni-razvoj-vsem-omogo%C4%8Diti-dostop-do-pravnega-varstva-ter-oblikovati-u%C4%8Dinkovite-odgovorne-in-odprte-ustanove-na-vseh-ravneh/16.1-smrti-zaradi-umorov-napadov-po-spolu>
 42. Sterle, J. (1998). Kriminaliteta žensk. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 49(2), 134–150.
 43. Sterle, J. (1999). Umori v Sloveniji v letih 1990–1997. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(4), 351–364.
 44. Stone, M. H. (2015). Mass murder, mental illness and men. *Violence and Gender*, 2(1), 51–86.
 45. Svetek, S. (2005). Kriminaliteta v letu 2004. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56(2), 121–133.
 46. Syrlybayev, M. in Aubakirova, A. A. (2016). Errors on the pre-trial investigation: Legal nature and causes. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 6(20). Pridobljeno na <https://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/645>
 47. Tang, C. M. in Nunez, N. (2003). Effects of defendant age and juror bias on judgment of culpability: What happens when a juvenile is tried as an adult? *American Journal of Criminal Justice*, 28, 37–52.
 48. Trägårdh, K., Nilsson, T., Granath, S. in Sturup, J. (2016). A time trend study of Swedish male and female homicide offenders from 1990 to 2010. *International Journal of Forensic Mental Health*, 15(2), 125–135.
 49. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2013). *Global study on homicide*. Vienna: United Nations Publication.
 50. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2019). *Global study on homicide*. Vienna: United Nations Publication.
 51. Voglar, M. (1997). Družinski umori v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 48(1), 51–62.
 52. Wallace, C., Mullen, P. E. in Burgess, P. (2004). Criminal offending in schizophrenia over a 25-year period marked by deinstitutionalization and increasing prevalence of comorbid substance use disorders. *American Journal of Psychiatry*, 161(4), 716–727.
 53. Wells, S. in Graham, K. (2003). Aggression involving alcohol: Relationship to drinking patterns and social context. *Addiction*, 98, 33–42.
 54. Wilson, H. L. (2005). *Gender Differences in characteristics of intimate partner homicide offenders* (Magistrska naloga). Orlando: University of Central Florida.
 55. Yourstone, J., Lindholm, T. in Kristiansson, M. (2008). Women who kill: A comparison of the psychosocial background of female and male perpetrators. *International Journal of Law and Psychiatry*, 31(4), 374–383.
 56. Yourstone, J., Lindholm, T., Grann, M. in Fazel, S. (2009). Gender differences in diagnoses of mentally disordered offenders. *International Journal of Forensic Mental Health*, 8(3), 172–177.
 57. Židanič, M. (2020). *Sindrom odvisnosti od alkohola*. Ormož: Psihiatrična bolnišnica.

Differences between Male and Female Perpetrators of Homicides

Sabina Brodar Kaplja, M.A., The Faculty of Arts, University of Ljubljana, Slovenia. E-mail: sabinabrodarkaplja@gmail.com

Homicide is a criminal act of one human killing the other, and the law determines its definition and punishment for such actions. This study examined the differences between male and female homicide offenders in Slovenia from 1991 to 2015. The data were obtained retrospectively by analysing all cases of homicide with summaries of judicial experts' reports, perpetrators' demographic data, and trial outcomes. A total of 56 men and 42 women were included. We examined psychosocial and clinical background, the situational context of homicide, and trial outcome. The results showed that most women and men were Slovenians who rarely continued their education after high school, and almost half of the perpetrators were under the influence of alcohol at the time the homicide was committed. Men were often previously punished for an offence and most likely killed a friend or an acquaintance. On the other hand, women were exposed to violence by their victims, who were primarily intimate partners. There have also been differences regarding mental disorders, with women most often diagnosed with schizophrenia and other psychotic illnesses, and men with personality disorders. In most cases, both women and men received a prison sentence, with men incarcerated at a higher percentage. These differences could indicate that specific actions should be taken to prevent homicide in the future.

Keywords: homicide, psychosocial factors, clinical background, circumstances, trial outcome

UDC: 343.91:343.611-051